

EL RELAT DEL VIATGE
A WEEKEND (D'ESTIU) A NOVA YORK (1955) DE JOSEP PLA

TRAVEL LITERATURE IN JOSEP PLA'S WEEKEND (D'ESTIU)
A NOVA YORK (1955)

MARIA DASCA
Harvard University
TRILCAT - Universitat Pompeu Fabra
Tf.: 605 34 28 92
maria.dasca@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2747-0478

Resum

El 1955 Josep Pla publicava el llibre *Week-end (d'estiu) a New York*, tercera sèrie de les «Cartes de lluny», i recull de les cròniques del viatge a Nova York que havia publicat a *Destino* un any abans, amb motiu d'un viatge que li encarregà l'editor Josep Vergés l'estiu del 1954. El 1960 les cròniques foren integrades en el volum *Viaje a América*, amb un pròleg de Nèstor Luján. Finalment, l'any 1978, el volum 34 de l'*Obra completa* inclourà la crònica del viatge sota l'epígraf *Les Amèriques*. El llibre de Pla de 1955 s'insereix en una tradició de literatura de viatges que va arrelant amb força a l'Europa de després de la segona guerra mundial. L'objectiu de l'article és analitzar *Weekend (d'estiu) a Nova York* des d'una doble perspectiva: 1) l'interès per Nord-Amèrica i la seva recreació literària en la tradició de cròniques de viatges de postguerra d'escriptors que viatgen als Estats Units durant els anys 40 i 50; 2) els trets estilístics de la literatura de viatges planiana.

Paraules clau

autobiografia, llibre de viatges, Josep Pla, Estats Units

Abstract

In 1955 Josep Pla's Week-end (d'estiu) a New York was published, the third volume in the «Cartes de lluny» collection. This book, commissioned by Pla's editor Josep Vergés during the summer of 1954, compiled his articles on his trip to New York. In 1960, these articles were included in the volume Viaje a América, with a preface by Nèstor Luján. Finally, in 1978, they were included in the 34th volume of his Obra completa, entitled Les Amèriques. Weekend (d'estiu) a Nova York is related to post-war travel literature. This article analyzes Weekend (d'estiu) a Nova York from two points of view: 1) the general interest in North America and the development of post-war travel literature written by authors who travelled to the United States in the 1940s and 1950s; and 2) the style of Josep Pla's travel writing.

Key Words*autobiography, travel literature, Josep Pla, United States*

«Wenn einer Reise tut, so kann er was erzählen»
 Proverbi alemany recollit per Walter Benjamin

1. PREFACI

L'experiència del viatge és una de les fonts més antigues del relat, atès que l'origen de la literatura s'ha vinculat a la necessitat de parlar estimulada pel desplaçament (vegeu-ne la tradició del gènere a KORTE 2008). La bibliografia més recent sobre la literatura de viatges ha posat èmfasi en el seu caràcter complex, híbrid, autoreflexiu i metaliterari (BOU 2013: 215-234). A grans trets, el que caracteritza el relat és l'ús de la primera persona, l'experiència de desplaçament (que implica un retorn al punt de partida) i la concepció de la literatura com a exercici de memòria i reconstrucció. Tots aquests trets seran decisius a l'hora d'aproximar-nos a la literatura de viatges de Pla i, més concretament, al seu relat del trajecte a Nova York de 1954.

En la tradició catalana és el període dels anys de les entreguerres mundials —amb l'obra d'Aurora Bertrana (VALLVERDÚ 2007, REAL 2008), Carles Soldevila, Josep Pla, M. Teresa Vernet, Nicolau Rubió i Tudurí (QUINTANA 2002) o Alfons Maseras, entre d'altres— el moment en què la literatura de viatges guanya embranzida i es consolida.¹ Bona part dels escriptors que es formen en el periodisme literari en aquell moment —com Josep Pla, Josep M. de Sagarra i Carles Soldevila—² relacionaran l'experiència autobiogràfica amb el relat d'uns

1. Joan de Déu Domènech assenyala que entre 1926 i 1935 es publicaren 65 llibres de viatges, una quarta part del total de llibres dedicats a aquest gènere d'entre 1887 i 1994 (DOMÈNECH 1995: 9).

2. Josep Pla (1966), *Madrid 1921. Un dietari*, a Josep Pla, *Obra completa*, 3, Barcelona: Editorial Destino, ps. 463-685; Josep M. de Sagarra (2001), *L'ànima de les coses*, edició i presentació de Narcís Garolera, Barcelona: Quaderns Crema; Josep M. de Sagarra (2004), *El perfum dels dies. Articles a Mirador (1929-1936)*, edició i presentació de Narcís Garolera, Barcelona: Quaderns Crema; Carles Soldevila (2004), *Fulls de dietari. Una antologia*, a cura de Núria Santamaria, Barcelona: Empúries.

itineraris que n'incentiven l'interès i li atorguen un sentit d'unitat. Dels tres esmentats, l'obra de Pla és excepcional en la mesura que, de manera constant, té com a fórmula cohesiva el motiu del viatge, especialment en l'etapa d'entre 1919 i 1939 (CASTELLET 2011: 64, 67), moment en què l'escriptor treballa de corresponsal periodístic a París, Madrid, Portugal, Itàlia i Berlín. El desplaçament esdevé una experiència del món en què l'escriptor participa i fa participar el lector. Com apuntà Fuster en un estudi pioner de la bibliografia planiana, «El que ell ens ofereix [...] és un passatge de vida o de món, una manera de participar-hi, i un dictamen que ho engloba tot» (FUSTER 1966: 19). Per la seva part, Xavier Pla considera que és en la literatura de viatges on l'escriptor troba el «tipus de naturalitat espontaneista que reivindica [...] perquè el seu objectiu resideix precisament en la pretensió de reconstituir un atzar o un itinerari forçosament gratuït, en què l'escriptor pot adoptar la personalitat [...] del neòfit, del foraster o de l'ignorant que sol·licita informació» (PLA 1997: 112). Viatjar, per tant, l'enfronta a una realitat externa en la qual, aparentment, pot adoptar una visió pretesament «objectiva» o primigènia, per bé que, com remarcarà Fuster, sigui on sigui, sempre acaba escrivint «des de Palafrugell» (FUSTER 1966: 80).

Enric Bou, en un article de 1997 on analitzava sumàriament la narrativa de viatges catalana contemporània, considerava que el llibre *Week-end (d'estiu) a New York* (1955) obeïa a la «capacitat de generar necessitat i sentit» a partir de l'experiència (BOU 1997: 17). L'experiència de coneixement que deriva del recorregut, degudament formulada en el marc de la convenció literària, acaba convertint-se en el fil conductor d'una literatura híbrida. En el cas de Pla, com li valorà Antoni Vilanova en el moment d'aparició de la sèrie «Cartes de lluny», és la simbiosi entre «experiencias y recuerdos», «noticias, impresiones y lecturas» i, finalment, «la profusión de anécdotas y episodios» viscuts (VILANOVA 2005: 340).

Significativament la segona guerra mundial, i la ruptura epistemològica subsegüent a la comesa, marcarà un gir en l'experiència i el relat del viatge. Els anys 1940 i 1950 els viatges escassegen i solen ser fets per reporters professionals, que hi cerquen el pretext per a la crònica o el reportatge. A poc a poc, amb la popularització d'aquesta experiència

«singular» es produí una creixent estandardització dels itineraris escolllits, clarament delimitats per guies que recollien una sèrie de *topoi* indefugible. Si el *cronotop* bakhtinià (és a dir, la identificació entre un lloc i un temps) és allò que dona unitat de sentit a la literatura de viatges (BOU 2013: 221), la constitució d'un territori convencionalment determinat s'orientarà a la domesticació de l'exotisme pressuposat. La finalitat del viatge serà, en definitiva, de corroborar, com bé s'ha dit, allò que ja sabia d'entrada i que, en reconèixer-ho, consolida. No és estrany, en conseqüència, que l'itinerari dibuixat per la major part dels *homines viatores* inclogui uns mateixos referents, que estableixen, així, un sistema de valors clarament excloent. Aquest sistema de valors, difós per cartògrafs, viatgers i traductors, no és gens innocent i està determinat per uns estereotips culturals (BASSNETT 1993: 93, 99).

A la vegada que el viatge, recorda Leed, genera «cose esotiche (fuoro posto) e rarità», és també l'expressió d'una «soggetività (oggetività) sempre nuova» que crea «nuovi rapporti e legami sociali tra popoli» associats a un llenguatge concret (LEED 1991: 25-26). En el cas de Pla, l'experiència es relaciona amb l'encàrrec professional, que li proporciona una independència com a escriptor (GAROLERA 1998: 128), i del qual depèn econòmicament, i, a la vegada, amb l'impuls de preservar la memòria (i el record) a través de l'escriptura. Aquesta idea, com se sap, és el centre de l'escriptura planiana, al darrere de la qual trobem aquella «voluntat de totalització i d'esgotament de la realitat material» que li destacà Xavier Pla (1997: 18). Això l'obliga a ser un gran observador d'allò concret de què és feta la realitat sensorial. En les cròniques de viatge de Pla s'hi palesa no tant una subjectivitat, sinó, segons observà Riba el 1926, aquella «sensació de la pròpia estranyesa» que converteix l'escriptor en «espectador» (RIBA 1979: 340).

2. LA HISTÒRIA DEL LLIBRE I EL CONTEXT

Week-end (d'estiu) a New York es publicà el 1955, com a tercera sèrie de les «Cartes de lluny», i aplegava les cròniques del viatge als Estats Units que havia publicat a *Destino* un any abans, amb motiu del viatge a Cuba i a Nova York que li encarregà l'editor Josep Vergés l'estiu

del 1954.³ El 1960 les cròniques s'integraren a *Viaje a América*, amb un pròleg de Nèstor Luján, que l'acompanyà en el viatge de 1954, un volum que també inclogué els viatges realitzats a Amèrica del Sud (a l'Argentina i al Brasil) l'hivern del 1957-1958.⁴ L'any 1978, el volum 34 de l'*Obra completa* recollirà les cròniques dels dos viatges en un volum, *Les Amèriques*, on s'apleguen viatges posteriors al continent americà.⁵

El llibre de Pla de 1955 s'insereix en una tradició de literatura de viatges a Nord-Amèrica que va arrelant amb força a l'Europa de després de la primera guerra mundial i es consolida després de la segona guerra mundial, en el moment en què el posicionament dels Estats Units com a primera potència mundial anà acompanyat d'un progressiu interès occidental per totes les mostres (i produccions) de la cultura del país. Forma part, així doncs, d'un corrent que arrenca, entre d'altres, amb el llibre de viatges que li dedicà l'escriptor i diplomàtic Paul Morand el 1930 *New York*, una «construcció simfònica» (PINÇONNAT 2001: 41) del que és la ciutat, a la qual declara la seva estima, justament, en virtut d'una fortalesa basada en el contrast (MORAND 1930: 262-276).

3. En el viatge, que durà 6 dies, Pla comptà amb dos guies excepcionals, Hermann Guinzburg, president de la Crown Cork International Company de Nova Jersey, per a la qual treballava Pere Pla a Lisboa, i M. Ellers, director de relacions públiques d'aquesta empresa (BADOSA 1996: 269-270).

4. Pel que fa als articles sobre Nova York, el llibre recull 9 de les cròniques publicades a *Destino*. Són: «Una ciudad de prodigiosa abundancia», «Todo va por sus pasos contados», «Hay que ir a América con la fuerza de la juventud», «La maravilla del Museo Metropolitano y el Barrio de Harlem», «Vivir a veinte millas de la ciudad y tener una casita», «La clave del pasado, del presente y del porvenir de Europa», «Proyectar el bienestar sobre el mayor número de personas», «El teléfono y el 'frigidaire', dos elementos esenciales» i «Llegó la hora de partir».

5. Entre l'edició de 1955 i 1978 es produeix un canvi en el títol (que corregeix el terme anglès i suprimeix l'anglicisme del topònim): *Week-end (d'estiu) a New York* passa a ser *Weekend (d'estiu) a Nova York*, i s'hi introdueixen canvis estilístics menors, principalment supressions. Així «La fulguració exhausta, l'última presència d'Europa, quedà invisible a la nostra mirada.» (PLA 1955: 16) passa a ser «La fulguració exhausta, l'última presència d'Europa, quedà invisible.» (PLA 1978: 14). Cal recordar que, segons ha observat Cristina Badosa (apud PÉREZ BUENDÍA 2015: 6-7), l'editor intervingué en l'elaboració dels últims volums de l'*Obra completa*. En l'article distingim entre l'ortografia del títol de 1955 —*Week-end (d'estiu) a New York*— i el de l'edició de l'*Obra completa* —*Weekend (d'estiu) a Nova York*.

Continua amb l'obra d'André Maurois, un dels grans divulgadors de la cultura nord-americana d'ençà dels anys 1930.⁶ Concretament, Maurois dedicà tres llibres a les seves estades als Estats Units (*En Amérique*, de 1933, *États-Unis 39: journal d'un voyage en Amérique*, 1939, i *Journal États-Unis*, 1946, de 1946) i el 1944 publicà, en dos volums, la *Histoire des États-Unis*.⁷ El seu dietari de 1946, que cobreix un semestre (de gener a juliol), explica l'estada a Nova York i a Kansas City, on impartirà dos cursos universitaris: l'un sobre la biografia, l'altre sobre grans escriptors. La mirada mauroisiana es focalitza en l'experiència social, cultural i, sobretot, acadèmica. Adopta un to encuriós i respectuós cap allò que veu, que l'insta a reflexionar sobre el nivell educatiu, la crisi de la cultura i el respecte a la llei. Maurois també dedicà dos llibres més a la divulgació de la *civilisation* nord-americana a Europa: l'un escrit en un viatge a Nova York després de l'elecció presidencial de Roosevelt (*Chantiers américains*, 1933) i l'altre durant la seva etapa d'exili, iniciada el 1940 i motivada per la seva no-acceptació del règim de Vichy (*Études américaines*, 1945). Paral·lelament, Maurice Coindreau, un dels principals traductors de novel·la nord-americana al francès, i professor de literatura francesa a Princeton d'ençà de 1922, publicà, el 1946, els *Aperçus de littérature américaine*.

La dècada dels 30 és també un moment en què representants de l'avantguarda com Federico García Lorca, Julio Camba i Le Corbusier visiten la ciutat dels gratacels. El primer hi escriu, els anys 1929-1930, *Poeta en Nueva York*, on la ciutat-món, referida fragmentàriament i metonímica, és vista en mig de cendra, sang, gemecs i crits, a

6. Louis Ferdinand Céline farà una estada d'una setmana a Nova York el febrer de 1925. L'experiència es reflectirà en la crítica anticapitalista expressada pel personatge de Barbamu, protagonista del *Voyage au bout de la nuit* (1932). El 1934 tornarà a la ciutat a presentar la traducció anglesa de la novel·la. És també de 1925 *Manhattan Transfer*, de John Dos Passos, una de les primeres mirades avantguardistes projectades sobre la ciutat dels anys 20; la novel·la-collage inspirarà l'obra de Céline i Morand. Sobre la construcció d'un mite francès sobre la ciutat veg. PINÇONNAT (2001).

7. Aquest llibre fou traduït per l'editorial Lara el 1945, dins la «Colección Norteamérica». La traducció constituïa el segon número de la col·lecció. El primer volum fou també un títol de Maurois: *La salvación de Norteamérica*, traducció del francès per F. Oliver Brachfeld, Barcelona, Editorial Lara, 1944.

través d'una «ola de fango y luciérnagas» que n'esdevé el símbol patètic. Julio Camba descriu a *La ciudad automática* (1934) el poder màgic d'una ciutat la principal aportació de la qual, creu, és la mecànica. El tumult frenètic, i la bellesa a la vegada sublim i atroç dels gratacels, és el que atreu Le Corbusier a la metròpolis, que visita el 1935 amb motiu d'una exposició dedicada a la seva obra al Museu d'Art Modern. Al llibre *Quand les cathédrales étaient blanches. Voyage au pays des timides* (1937) l'arquitecte la considera el «premier lieu du monde à l'échelle des temps nouveaux» (1965: 94), neta, salvatge i amb un sistema de transports de gran eficàcia. N'admira el progrés tècnic i reflexiona sobre el simbolisme del verticalisme arquitectònic, base del que anomena la *ville debout*.

Just al final i després de la segona guerra mundial són els escriptors existencialistes els que recorren l'asfalt de la ciutat en el marc d'una gira pels Estats Units: Sartre hi fou enviat el gener del 1945 pel Departament d'Estat nord-americà (COHEN-SOLAL 1985: 296-322), i n'escriví la crònica a *Combat* i *Figaro*, entre d'altres publicacions;⁸ Albert Camus hi anà el març de 1946, i en deixà testimoni a *Journaux de voyage* (publicats pòstumament, el 1975),⁹ i Simone de Beauvoir, que visità el país del gener al maig de 1947, hi escriví el dietari *L'Amérique au jour le jour* (1948).¹⁰ Als articles Sartre parla de l'impacte que li provoca l'abundància de menjar i el progrés tècnic, accentuat per la situació de restricció que es vivia a França a causa de la guerra. Els dos dietaris, el de Camus i el de Beauvoir són molt diferents. Camus recull impressions, molt parcials, de l'estada, i ofereix una visió contradictòria de la ciutat, una illa que és un «désert de fer et de ciment», a la vegada acollidora i freda. En canvi, el dietari de Beauvoir, molt més detallat, vol «raconter au jour le jour comment l'Amérique s'est dé-

8. Altrament, és conegut l'interès de Sartre per la cultura nord-americana i, més concretament, la novel·la policíaca i el *western* i, més endavant, l'obra de Faulkner i Dos Passos (HAMEL 2013).

9. Camus visita el que anomena «île aux trois rivières» (TODD: 398-415) convidat per la dona del seu editor nord-americà, Blanche Knopf. Hi és acollit per Claude Lévi-Strauss, aleshores conseller cultural de l'ambaixada de França, i participa en la campanya de promoció de la versió anglesa de *L'Étranger*.

10. Sobre l'experiència nord-americana de Maurois i Beauvoir veg. HUVOS (1972).

voilée à ma conscience» (1948: 7). El relat respon a la impressió de meravella i plenitud que li provoca el país, on pronuncia conferències, contacta amb francesos que s'hi han instal·lat i espanyols *deracinés*. Malgrat la seva fascinació per la *bonne humeur* i la *chaleur* dels nord-americans, el jazz i els novel·listes realistes dels anys 30, no s'està de trobar-hi una manca de llibertat que atribueix als règims capitalistes (BEAUVOIR 1954: 46-47).

A partir de 1953, any de la signatura dels acords bilaterals entre el govern nord-americà i el règim franquista, la progressiva americanització de determinats espais socials, culturals i institucionals espanyols és indèstria de la introducció gradual de la filosofia mercantil del lliure comerç (MARZO 2010: 100-103). Un organisme com l'Institut d'Estudis Nord-Americans de Barcelona, creat el febrer de 1952, n'és una bona mostra (PALAUDARIAS 2010). Durant la mateixa dècada, autors com Ernest Hemingway, John Steinbeck i William Faulkner seran defensats per intel·lectuals com Josep M. Castellet com a novel·listes representatius del «realisme crític», tendència que, al seu entendre i seguint els postulats de crítics com Claude-Edmonde Magny i Jean-Paul Sartre, havia de fer possible la renovació de la narrativa dels anys 50 (DASCA 2012 i 2015). Tot això, sumat a la progressiva aparició de traduccions de literatura nord-americana i d'històries de la literatura dels Estats Units, comportarà, sens dubte, en un moviment que és d'abast europeu, un interès creixent per totes les produccions arribades de l'Amèrica del Nord, i del seu sistema de valors.

En aquest context podem situar, entre d'altres, els llibres de viatges¹¹ de Josep M. Poblet *Tres mesos i un dia a Nova York* (1947), testimoni de la seva visita a la ciutat just abans de retornar a Catalunya

11. En són un precedent els llibres *Viaje a América* (1894), de Rafael Puig i Valls, *Un mes als Estats Units. Apuntes de viatges* (1898), de Pere Cuyàs, *Roda'l món y torna al Born* (1910), d'Oleguer Junyent, *Del país de les coses grans. Visions de Nord-Amèrica* (1926), de Francesc Blasi Vallespinosa, *Tot donant la volta al món. Impressions* (1927), d'Antoni Serés, *Cròniques viatgeres* (1933), de Joan Bonet i Bosch, *Impressions d'un viatge a l'Amèrica del Nord i als seus centres hospitalaris* (1933), de T. Pinós i F. Monés Gallart, *Dietari d'un viatge al Canadà i als Estats Units de l'Amèrica del Nord* (1934), de Francesc Bordàs i Salellas, *les Cartes de navegar* (1935), de Guillem Díaz-Plaja i *Norteamèrica vista por un hombre de negocios* (1954), de F. Estrada Saladich (apud DOMÈNECH 1995 i CAPDEVILA 1997).

provinent de Mèxic; *Los Estados Unidos en escorzo* (1956), de Julián Marías, recull i ampliació d'unes cròniques de viatge publicades a l'ABC, on explica amb gran detall la societat i la cultura nord-americanes des de la perspectiva d'un professor universitari; i el recull d'articles del corresponsal de *La Vanguardia* a Nova York Ángel Zúñiga *Norteamérica a la vista* (1956), centrats en l'oci nocturn, i més concretament, els espectacles musicals i el cinema. Una dècada després, es completa, en part, amb les cròniques de Rafael Tasis a *Amèrica del Nord, avui* (1967).

Els dos testimonis catalans ofereixen imatges dissemblants de la ciutat. Poblet hi arriba amb avió des de Miami i visita, també, Filadèlfia i Washington DC. De la capital dels gratacels, en destaca la «monumentalitat», la mecànica i el «traüt». Valora positivament la llibertat religiosa i el caràcter ingenu del poble nord-americà i en critica el ritme frenètic, el materialisme i la tendència a la beguda. En general, el seu discurs, més personal que «documentat», es basa en impressions i valoracions, com ara la següent: «Mentre a Europa els valors eterns i permanents tenen doncs una major solidesa, a Amèrica pesen més els anecdòtics i accidentals.» (POBLET 1947: 64). Per a l'escriptor el país esdevé un territori inestable i transitori on difícilment s'adaptarà. Tasis, per la seva banda, hi va convidat pel P.E.N., que hi celebra, el juny del 1965, el seu XXXIV congrés. La seva crònica combina la síntesi dels principals debats de la trobada amb la descripció turística de la ciutat, a partir, en part, de la influència que hi tingueren escriptors com Henry James. Entre els temes debatuts en el congrés del P.E.N. hi ha la renúncia, per part dels delegats soviètics, a assistir a la reunió; la temptativa, anunciada per Arthur Miller, de crear un espai de debat literari internacional, al marge de la disputa entre el bloc comunista i l'anticomunista; i l'entrada, explicada per Marshall McLuhan, dels escriptors a l'era tecnològica. De l'urbs, en destaca la prosperitat, el clima de llibertat religiosa, l'afany d'exhibició i la fadessa de la cuina. La ciutat relatada per Tasis és una ciutat amb un elevat percentatge d'alcoholisme, amb conflictes socials relacionats amb la població afroamericana i el debat obert sobre la guerra del Vietnam.

3. L'ENCÀRREC I L'ESCRITURA

En el prefaci a l'edició de 1955 de *Week-end (d'estiu) a New York*, Pla justifica el volum argüint que es tracta d'un «reportatge sobre la ciutat de New-York i algunes poques coses, situades en la seva immediata proximitat.» (PLA 1955: 11).¹² El reportatge li interessa en la mesura que li permet de limitar-se a «un treball d'informació servida amb amenitat, de fàcil accés; un esforç d'observació i de descripció limitat en el temps i l'espai» (PLA 1978: 7). Ultra la necessitat de partir del «sentit de la realitat» que ha adquirit amb l'experiència periodística, hi ha, en primer lloc, la funció normalitzadora d'un gènere present en totes les literatures i, en segon, l'interès per una ciutat que «ha produït, en gairebé tots els llenguatges literaris, una quantitat tan considerable de testimoniatges.» (PLA 1955: 12-13). Al condicionant inevitable de la comesa s'hi afegeix, així doncs, el filtre d'una mirada que, divulgada a través de guies de viatge, l'escriptor utilitzarà i personalitzarà amb intuïcions (BOU 1997: 18).

Segons podem consignar en la correspondència de Pla amb l'editor de la Selecta, Josep M. Cruzet, que li publicà l'obra a finals de juliol de 1955,¹³ el llibre, corregit per Bartomeu Bardagí, pràcticament no tingué problemes amb la censura (PLA & CRUZET 2003: 533, 539, 541, 548).¹⁴ Pla l'escriu entre el març i el maig de 1955 a partir de les

12. El prefaci de l'edició de 1955 *Week-end (d'estiu) a New-York* desapareixerà en la confecció del volum 34 de l'*Obra completa*, intitulat *Les Amèriques*. Totes les citacions de *Weekend (d'estiu) a Nova York* partiran d'aquest darrer volum, que aparegué el 1978.

13. El *Week-end (d'estiu) a New York* sortirà a la Biblioteca Selecta (núm. 180) el 1955. És el número 20 dels que publica dins la col·lecció «Viatges i divulgació», creada especialment per a la represa del gènere.

14. La censura elogià el text considerant-lo una «magnífica reseña tipo reportaje de la vida neoyorquina y de la geografía de aquel país fabuloso. [...] La ciudad de Nueva York y New Jersey son el centro del que se vale Pla para describirnos con todo detalle el nerviosismo de los yanquis y la riqueza y grandiosidad de aquel mundo». Però l'obligà a treure el següent paràgraf, referit a la visita del Museu Metropolità, perquè el considerà «muy catalanista y poco patriótico»: «La representació peninsular —vull dir la del nostre país— és numèricament parlant una mica esqualida, però molt intensa. Això fa, en certa manera, més brillant la representació. Els gòtics (catalans) estan ben representats. Hi ha dos Grecos formidables. El retrat del Cardenal Niño de Guevara i un paisatge de Toledo, en verd, sensacional. Hi ha, així mateix, una de les

notes que conservava del viatge,¹⁵ i que foren la base dels 10 reportatges publicats a *Destino* a finals de 1954. Aquests articles, apareguts en un moment que Pla gaudia d'una nova popularitat,¹⁶ obtingueren el premi Pi i Sunyer de l'Institut d'Estudis Nord-Americans, creat un any abans amb la voluntat de reconèixer el treball dels periodistes i escriptors que haguessin fet difusió, amb la seva obra, dels Estats Units.¹⁷ En la primera edició, *Los Estados Unidos en escorzo*, de Julián Marías, havia obtingut el mateix reconeixement, que consistia en un premi de 2.550 pessetes per a l'autor.

Cal recordar que, tal com estudià Lluís Quintana Trias (2003), la manera de procedir de Pla en relació amb les successives correccions (i, en alguns casos, les traduccions) a què sotmet els seus llibres, vinculable, a la vegada, amb els eventuais canvis d'editorial, es pot interpretar com una mostra de modernitat de l'autoria literària. En relació amb l'obra que ens ocupa, en comparar les tres edicions del llibre: la

més grans peces de Goya, el retrat de Don Tiburcio, que és magnífic. Però la representació, com deia, fa moltes clarianes i és incompleta.» El fragment fou substituït pel següent, escrit per Josep Miracle: «La representació espanyola, encara que escassa en quantitat, és intensa en qualitat: hi ha dos Grecos formidables —el retrat del Cardenal Niño de Guevara i un paisatge de Toledo, en verd, sensacional—, una de les més grans peces de Goya —el retrat de Don Tiburcio, que és magnífic— i uns retauls gòtics catalans de molt interès.»

15. En el pròleg a l'edició de 1960, Nèstor Luján indica que Pla escrivia, mentre fumava, en quetilles minúscules i amb una ploma estilogràfica: «Escribía lentamente, pero con una continuidad infatigable, exactamente como imagina que escribían los memorialistas [...] Igual que fluye su letra de una manera física, fluyen las ideas con la misma claridad, la misma precisión, con la misma preciosa exactitud en el detalle.» (PLA 1960: 9).

16. Cal recordar que el 1949 Pla havia establert amb Josep M. Cruzet un pacte verbal pel qual la seva obra en català es publicaria a l'Editorial Selecta, en una col·lecció adreçada a «un mercat editorial molt ampli» (BADOSA 1996: 274). El 1953, per commemorar els 15 volums publicats a la Selecta, Cruzet li organitzà un homenatge a la Casa del Llibre. El 1955 li n'organitzà un segon (BADOSA 1996: 276-277).

17. Segons sabem per la correspondència amb Cruzet, fou el mateix Josep M. Pi i Sunyer, aleshores vicepresident de l'Institut d'Estudis Nord-Americans, qui li proposà de concórrer al premi. Al jurat hi havia William M. Hart (cònsol agregat cultural dels Estats Units), Josep M. Castellet i el periodista Santiago Nadal. Nadal publicà el 1960 a *Destino* la crònica del viatge que (també) feu als Estats Units: *Los Estados Unidos vistos de cerca*, prologat per Manuel Jiménez de Parga. El llibre se centra sobretot en la base política i econòmica nord-americana, fonamentada, sosté, en la idea d'equilibri o *checks and balances*.

catalana de 1955, a *Selecta*, la castellana de 1960, a *Destino*, i la de l'*Obra completa* publicada per *Destino*, de 1978, constatem que els canvis es produeixen en l'elaboració del llibre de 1955. Confrontant les notes del viatge i els articles de *Destino* amb l'edició en llibre del 1955 ens adonem de l'elevat grau d'intervenció a què Pla sotmet el text, tant en el lèxic com en la sintaxi, la qual cosa fa que el text de 1955 pugui ser considerat una nova escriptura, part del contínuum que és la seva obra. Aquestes esmenes impliquen reformulacions, desdoblaments, explicitacions, modificacions de l'ordre sintàctic, substitucions, transferències i alteracions en la formulació de les metàfores. En general, el text resultant acaba sent una *amplificatio*, molt més detallada i suggestiva, de l'original. En canvi, entre el text de 1955 i el de 1978 les correccions són mínimes i es deuen a l'adequació a la normativa (per exemple, la substitució de *navegar-la* per *navegar-hi* o la correcció de sil·leipsis en l'ús del verb en plural quan el subjecte és *gent*) o són supressions estilístiques. L'estructura dels capítols (i títols) del volum roman inalterable.

Weekend (d'estiu) a Nova York s'articula en 12 capítols, cada un dels quals es subdivideix en 4, 5 o 6 apartats. La narració ressegueix ordenadament el periple del viatge, des de la travessia per l'Atlàntic a bord del *Guadalupe*, fins al relat de la visita als barris i als principals centres d'atracció turística de la ciutat (l'Empire State, Times Square, el Rockefeller Centre, Harlem o els principals museus). Finalment, es clou amb el retorn, també amb transatlàntic, a Barcelona. La mirada que Pla projecta sobre la realitat és fonamentalment subjectiva, en la mesura que permet d'establir, com apuntà Riba, «correspondències entre els paisatges i els afectes» (RIBA 1979: 339). El mateix escriptor es considera, en l'aventura, un «turista ocasional»¹⁸ que ha arribat tard a Amèrica i se sent aclaparat per la potència quantitativa d'un país que és quasi un continent: «La immensitat del continent, les enormes aglomeracions urbanes, que t'aixafen materialment, i en certs aspectes la lluita constant contra la naturalesa» (1978: 8). Aques-

18. Joan de Déu Domènech recorda que el terme *turista* es popularitza a mitjan anys 1920. N'és una mostra *les Impressions d'un turista*, de Carles Pi i Sunyer, publicades el 1926 (DOMÈNECH 1995: 24).

ta perplexitat serà una constant de la posició de l'escriptor davant dels espais grans, il·limitats, ja siguin l'estepa russa o el mar (RIBA 1979: 348), perquè no li permeten atènyer aquell nivell de concreció i de «realisme sintètic» (FUSTER 1966: 71; CASTELLET 2011: 122) a què aspira la seva literatura.

El reportatge combina els elements propis de la crònica de viatges filtrats per l'òptica del viatger (com ara les visites que acabem de referir) amb breus notes d'interpretació sociològica i antropològica sobre la vida dels nord-americans. En determinats fragments es converteix en una indagació sobre les condicions materials que determinen la manera de ser del país, incloent des de reflexions sobre les llengües i el menjar, fins al fenomen del *rush* i la barreja de races, passant pels transports, la despesa, la set i la família. Arreu, la informació es combina amb la curiositat i l'amenitat de l'anècdota, i és influïda per la impressió enlluernada que la ciutat provocà en l'escriptor, aquella «rebullida mental excepcional» de què parlà a Cruzet el 15 d'octubre de 1954. El 13 de setembre del mateix any, en una carta al seu germà Pere, utilitzava la mateixa expressió:

Nova York m'ha produït una rebullida mental tan fantàstica que no m'hi veig de cap ull. La ciutat m'ha agradat enormement i ha estat per mi una gran sorpresa. Gairebé tot el que havia llegit sobre Nova York és fals, exagerat i bèstia. La peça única són els gratacels, que fan una impressió immensa, però es pot viure perfectament allà sense veure'ls. Al cap de tres dies, és com si no existissin. La ciutat en si només es comprèn bé si es coneix el nord d'Europa, i llavors resulta que New York no és res més que una barreja de Londres, Hamburg, Amsterdam i Liverpool; això sí, sense arqueologia i amb escasses cases velles. De color, és una meravella. És una ciutat sense soroll, sense nerviositat i sense pressa —excepte en el moment d'entrar i sortir dels despatxos. És una ciutat de botiguers i de comerços petits, de barris residencials magnífics i de barris pobres que fan posar la pell de gallina. Tens la sensació de que és l'última ciutat del món en què hi pots viure lliurement, que no et vigila ningú, que pots pensar i parlar de la manera que et sembli. Hi ha 1.400 religions establertes. L'abundància és prodigiosa. El número de cotxes, indescriptible. La riquesa, immensa. Hi pots viure com a Europa —però d'una manera que a Europa ja no s'hi pot viure. En fi, ja veuràs els articles. (PLA 1996: 220-223)

Aquest fragment d'una epístola privada es converteix en una síntesi magnífica d'allò que és la ciutat per a un «diletant dels instints» com Pla (RIBA 1979: 337). Abans que res, l'escriptor reitera la base europea de l'urbs, una base que es converteix, en el nou món, en una versió més perfeccionada i aconseguida d'allò que es pot trobar en el vell continent, i especialment en els estats protestants del nord, sobretot els Països Baixos i el Regne Unit. Això el du a afirmar, reiteradament, «no he vist res més que coses europees infinitament perfeccionades» (PLA 1978: 48).

4. LA RETÒRICA I L'ESTIL

Si bé el llibre de viatges es caracteritza pel seu caràcter proteic, d'entre els que publica Pla n'hi ha de menys personals, tal com ha destacat Miquel Pairolí (1996), on la mirada de l'escriptor es projecta sobre una realitat inèdita amb la qual no té vincles afectius previs. En el cas de *Weeekend (d'estiu) a Nova York*, no hi ha pòsit autobiogràfic. Per bé que la mirada de Pla s'hi fa notar, i encara que el cronista, com a element cohesionador (CASTELLET 2011: 18), formi part del paisatge descrit, no s'hi arriba a construir un personatge que sedimenti l'autobiografia.

Un altre tret distintiu del llibre és el poc pes que hi té la memòria. La descoberta de Nova York, segons apunten els cronistes de postguerra, és, de fet, una redescoberta feta a partir de l'imaginari que se n'ha difós, per la qual cosa provoca una sensació de *déjà vu*. Pla, tanmateix, no hi va a confirmar la història. El que li interessa és el present, la «realitat que s'imposa a través d'un xoc directe i primigeni» (PLA 1978: 32). Un present, potser, menys vivencial que el de Maurois, menys literari, ontològic o polític que el de Sartre, Camus o Beauvoir, menys acadèmic o ociós que els de Marías i Zúñiga, respectivament; un present que bandeja els possibles referents històrics interpel·lats i els precedents en el gènere. De fet, si ha d'esmentar algun periodista que li interessi en relació amb el tractament de la ciutat, refereix un coetani: Raymond Cartier, autor de *Les Quarante-huit Amériques*, de 1953 (PLA 1978: 178), un llibre que ofereix un àmplia crònica de l'estructura social, cultural i política dels diferents estats, i ciutats, que constitueixen el

país. En lloc de retrobar el temps, retroba un espai: el de les ciutats europees que originaren la metròpolis. És curiosa aquesta identificació entre llocs, perquè, a l'entendre de l'escriptor, és aquesta connexió la que propicia, un cop ha arrelat en un terreny caracteritzat per l'abundància, l'èxit de Nova York.

Però, quina és la retòrica que hi aplica Pla? Segons Glòria Casals, la retòrica planiana s'adapta al gènere, és a dir: implica l'ús d'uns mecanismes de manipulació amb fins estètics que corresponguin al gènere adoptat (1992-1993: 287), en aquest cas la literatura de viatges que introduïem a l'inici. Per tal de comptar amb l'aquiescència del públic, aquest gènere requereix uns determinats mecanismes suavis, claus en l'obra planiana. La nostra aproximació partirà de les característiques de la pràctica d'aquest gènere en Pla i es basarà en la terminologia desenvolupada per Dominique Maingueneau a *Linguistique pour le texte littéraire* (2007).¹⁹ El llibre de Maingueneau ofereix una síntesi sistemàtica de les teories de l'enunciació aplicant-les a l'anàlisi literària. Es tracta d'una aproximació que ens resulta molt útil a l'hora d'analitzar l'estil de Pla perquè permet de posar de relleu, mitjançant l'estilística, l'elevat grau d'elaboració de la seva prosa tot incidint en moltes de les estratègies comunicatives pròpies del llenguatge col·loquial. Més concretament, en aquest darrer apartat analitzarem: 1) el paper dels temps verbals i dels dítics en les estratègies d'enunciació, 2) l'ús de la iteració i de l'anàfora com a instruments cohesius, en coherència amb el model de gènere adoptat, 3) les marques de subjectivitat enunciativa, 4) la utilització d'estratègies estilístiques com la tria d'adjectius, l'*amplificatio*, les enumeracions tripartides i l'analogia.

El relat de Pla implica una alternança entre l'ús del present (referit a la realitat descrita), l'imperfet (en el moment en què temporalitza el relat, sovint recurrent a dítics) i el pretèrit perfet (referit a descripcions o accions consecutives, entre les quals s'estableix una relació de causalitat). Vegem-ne un exemple en el relat del primer sopar, copiós i «positiu», a la ciutat:

19. Aquest llibre és la quarta edició, revisada i ampliada, del llibre *Éléments de linguistique pour le texte littéraire* (1986). La quarta edició aparegué el 2003. Nosaltres citem de la reimpressió publicada el 2007.

Ara, el sopar resultà car. Amb el que es guanya en el nostre país, la vida d'aquí resulta inassequible. Amb el que es guanya en altres països seria justa, però no gaire folgada. Als Estats Units la gent guanya més —tota la diferència està aquí. Hi ha, en el món on vivim, dues classes de persones: aquelles que han aconseguit ésser pagades pel que fan i aquelles que fent el mateix, o pràcticament el mateix, no guanyen res. La diferència no depèn pas, en termes generals, ni de la quantitat ni de la qualitat del treball fornit: depèn del país en què a un hom li ha tocat de viure. És a Nova York on es veu fins a quin punt la vida humana pot ésser per contrast un ridícul pur i considerable. (PLA 1978: 57)

Aquesta alternança entre temps verbals (present i perfet) permet de posar de relleu un pla sobre l'altre (MAINGUENEAU 2007: 73). En un primer moment, el perfet introdueix el resultat de l'acció precedent: *el sopar resultà car*. A partir d'aquí s'inicia una reflexió d'ordre general, en present, sobre la importància i les diferències de *guanyar*, que és subratllada amb la repetició, quatre cops, d'aquest mateix verb. D'aquesta observació, se n'extreuen dues conclusions: 1) la divisió entre dos tipus de persones segons la situació pecuniària, 2) la ridiquesa que impliquen aquesta mena de contrastos en una ciutat com Nova York. En aquest exemple hi podem observar, a la vegada, elements de l'estil deixatut que li retreia Riba i que, com remarçà Fuster, podrien fer creure, il·lusòriament, que Pla no revisava els textos (FUSTER 1966: 74). Més concretament hi trobem reiteracions de mots (l'anàfora *Amb el que es guanya*), cacofonies o al·literacions (*per contrast un ridícul pur*) i paral·lelismes sintàctics (*aquelles que*). També val la pena de destacar l'alternança (contínua en el relat) entre marques de localització concretes (*Als Estats Units, a Nova York*), que funcionen com a díctics d'estructura anafòrica, amb localitzacions més genèriques o menys concretes com *en el nostre país, en altres països, en el món on vivim*. Aquesta analogia li permet d'inferir lleis generals extretes de l'experiència (justificativa del viatge), tant aplicables a l'espai propi (*el nostre país*), com a l'espai universal (*el món on vivim*). En aquests dos darrers casos, l'ús del possessiu *nostre* i del díctic *vivim* és una marca de subjectivitat que comporta un vincle afectiu amb el lector.

Les iteracions, en Pla, esdevenen recursos estilístics que donen cohesió al text i l'homogeneïtzen, tot implicant una progressió narra-

tiva (MAINGUENEAU 2007: 73). També els podem relacionar amb la fluïdesa de la prosa planiana, la qual constitueix un «discurs interminable [...] [una] fluència que no tenia ni un començament precís ni un moment final determinat» (CASTELLET 2011: 18, 19). Aquesta fluència, de base col·loquial, s'aconsegueix, per exemple, en les reformulacions de *deixem córrer* i *deixem-ho estar* del següent fragment:

L'escuma que deixa el vaixell, tant l'escuma que la quilla alça i que s'escola a babord i a estribord com l'estela de remolins d'aigua que el moviment de l'hèlix produeix i que es deixa popa avall, és un espectacle fascinant. [...] Deixem córrer ara la discussió de si són més bells els colors naturals que els artificials. Jo crec que són molt més bells els naturals; però, en fi, deixem-ho estar, perquè no acabaríem mai.

—De tota manera, no es precipiti abans de veure la llum artificial del Broadway...— em diu un company de viatge.

—Sí, ja veurem! De tota manera, tinc entès que les fulguracions escumejants de la llum artificial del Broadway tenen, abans que tot, un propòsit comercial. [...] A Europa els antics feren servir l'escuma per a necessitats menys prosaïques i, en tot cas, més elegants. De l'escuma de les onades en conceberen, imaginativament, l'aparició d'un bellíssim cos de dona, el cos somniat de Venus, si no estic equivocat. [...] (PLA 1978: 17-18)

L'argumentació planiana parteix, en aquest exemple, d'un judici de valor (*els colors naturals són més bells*), per posar-lo en dubte, relativitzant la pròpia asseveració, repetida dos cops. El judici serà, a més, qüestionat pel discurs directe d'un *company de viatge* (de qui el lector no sap res, i la funció del qual és, només, verbalitzar aquesta rèplica), i contrareplicat en un llarg paràgraf posat en boca del mateix narrador. La impressió final, a través d'aquesta alternança d'afirmacions dubitatives, qüestionades i reafirmades, és que el narrador, malgrat l'hesitació, té raó. I això implica un sistema de valors concrets, uns apriorismes corroborats, segons Pla, pel coneixement empíric.

Com acabem d'observar, els marcadors de subjectivitat concreten apreciacions personals, sovint vehiculades per verbs que expressen dubte o opinió com «em sembla», «tinc entès» o «jo crec». Aquests marcadors, amb funció fàtica, impliquen una complicitat amb el lector, una confiança basada en un (presumpte) coneixement previ: «To-

tes les persones que em coneixen no s'estranyaran, espero, de l'interès que vaig tenir a visitar de seguida la part més tradicional» (PLA 1978: 68). També hi trobem interjeccions: «Fins a quin punt els diners poden ésser una obsessió, valga'm Déu!» (PLA 1978: 73). D'altres marcadors subjectius molt freqüents en l'obra de Pla són: les oracions impersonals (que estableixen axiomes antitòpics), el plural majestàtic (que implica un *nosaltres* còmplice) o l'ús d'un *jo* narrador. Aquí en tenim un bon exemple, el qual, alternant modalitats personals (parteix d'una oració impersonal —*hom*— per passar al *jo* i acabar emprant el *nosaltres*), expressa una paradoxa perquè, al final, s'afirma el contrari del que s'enunciava al començament:

En el curs d'aquesta primera singlatura, hom ha d'organitzar la pròpia vida, perquè ara, durant uns quants dies, haurem d'anar a toc de campanya. [...] En realitat, l'única obligació important és anar retardant el rellotge a mesura que anem avançant devers ponent i d'acord amb la situació geogràfica en què successivament ens anem trobant. Però, com que jo no he tingut mai rellotge, fins d'aquesta obligació em trobo alliberat.

Així, doncs, anem reposant... (PLA 1978: 15-16)

Per tal de valorar temes d'actualitat relacionats amb el país, com ara la industrialització, el capital econòmic, el progrés tècnic, l'estandardització o la població afroamericana, Pla fa ús de recursos com l'*amplificatio* (sobretot a l'hora de quantificar, mitjançant l'enumeració, determinats productes o fenòmens). Vegem-ne un exemple en la descripció dels gratacels, que «[S]ón, realment, immensos, únics, fabulosos i han creat una literatura aparatosa i vehement.» (PLA 1978: 53). En aquest cas, la hipèrbole adjectival acaba provocant un efecte antifràstic (pel fet de ser tan *immensos*, *únics* i *fabulosos* els gratacels creen una literatura tan *aparatosa* com absurda). Els adjectius emprats per l'escriptor, segurament l'element que singularitza millor la seva obra, són de tipus subjectiu, i poden tenir un caràcter: afectiu (quan enuncien una reacció afectiva davant l'objecte), avaluador no axiològic (quan avaluen una qualitat o quantitat de l'objecte basant-se en les característiques de l'objecte i de l'enunciador) i avaluador axiològic (quan avaluen una qualitat/quantitat de l'objecte basant-se en les ca-

racterístiques de l'objecte i de l'enunciador, quan aquest hi aporta una major apreciació subjectiva) (MAINGUENEAU 2007: 153-155). Al mateix temps, l'ús d'adjectius com *esblaimat* en sintagmes com *cel esblaimat* funcionen com a hipòstasis, impliquen canviar la categoria del nom mitjançant l'atribució de propietats que no són seves (CASTELLET 2011: 143).

Vegem un exemple d'aquestes distincions en l'ús dels adjectius. Quan visita el barri de Morningside, Pla afirma «Tot aquest barri universitari, caracteritzat per una plàcida respectabilitat, una gran abundància d'arbres i l'ebullició cansada dels estudiants (molts d'ells admirablement vestits —tot té a Nova York una pausa)» (PLA 1978: 109). En aquest fragment hi trobem un adjectiu avaluador no axiològic (*gran abundància*), un adjectiu afectiu (*l'ebullició cansada*) i un adjectiu avaluador axiològic (*plàcida respectabilitat*). Per a rematar l'impacte positiu que li provoca la visita al barri, utilitza l'adverbi *admirablement*, amb funció, òbviamment, hiperbòlica.

Altrament, una altra de les estratègies emprades és l'ús de l'article indefinit (*un, una*) davant de termes amb «fonctionnements compacts», amb l'objectiu de provocar uns efectes impressionistes (MAINGUENEAU 2007: 164). Aquest recurs és especialment útil a l'hora de crear un determinat ambient o atmosfera; vegem-ho, de nou, amb un fragment relacionat amb l'anterior: «El barri intel·lectual de Colúmbia és universitari, i això li dóna una tranquil·litat i una placidesa barrejada amb aquesta cosa imponderable que s'anomena la respectabilitat —una respectabilitat situada una mica en la línia alemanya.» (PLA 1978: 109). Aquí, la caracterització d'aquest barri *respectable* queda totalment condicionada per l'ordre de valors planià, que implica positivament conceptes com *tranquil·litat* i *placidesa* emprant l'indefinit *una*, que els atorga un valor compacte, sòlid. Aquesta realitat, tangible, substantiva, determinable i adjectivable, contrasta amb la inefabilitat del mar, associat a una realitat convulsa. En el llibre que ens ocupa el mar —element molt recurrent en l'obra de Pla— li provoca fatiga i inseguretat: «El mar és realment entretingut, però a la llarga la seva còsmica indiferència fatiga una mica. I viscut fluctuant sobre les onades té un element d'inseguretat, fins en els dies de més calma, que és com un corcó inescamotejable» (PLA 1978: 18).

Hi són freqüents, també, les estructures sintàctiques tripartides, per mitjà de les quals Pla concreta i qualifica gradualment determinats elements descriptius i experiències: «el moviment humà no és en cap moment vertiginós, ni frenètic, ni impacient. És ràpid, però tot va pels seus passos comptats.» (PLA 1978: 48). L'altre recurs habitual és la màxima de base aforística, que dona lloc als apriorismes arbitraris i absurds que són la base de l'humor planià: «la dona monogràfica és incompleta, d'una bellesa parcial.» (PLA 1978: 44). Aquí veiem, també, com l'efecte humorístic es basa en la desproporció i l'absurd resultant de vincular dos elements entre els quals no hi ha cap relació, un dels quals modifica (i fins anul·la) el sentit de l'altre (GUSTÀ 1996). A més de l'efecte humorístic, aquestes analogies solen vehicular una determinada mirada moral; vegem-ne un altre exemple: «Nosaltres, com a burgesos, creiem en el sargit; els americans creuen en el llençar» (PLA 1978: 195). Aquest exemple ens serveix d'il·lustració del recurs a l'axioma antifràstic, justament perquè la idea de la creença *en el sargit* per part de la burgesia contravé el tòpic de la vida folgada associada a aquesta classe social.

També hi trobem l'analogia posada al servei (i l'efecte) de l'apreciació subjectiva, un recurs que, com observà Castellet, «conduïx a desvetllar la sensibilitat del lector, a no deixar-lo reposar, a assetjar-lo amb infinites sol·licitacions» tot creant un gruix, una densitat i una multidimensionalitat estilística sustentades en la confusió entre la realitat i la ficció (CASTELLET 2011: 148-149). La combinatòria analògica contribueix a la creació d'imatges carregades de gran sensualitat, representatives de la «morositat goluda» planiana (FUSTER 1966: 58), com la dels «grans castells de núvols blancs, nets, flonjos, com si fossin de nata muntada» (PLA 1978: 23). En una ciutat com Nova York és inevitable la referència als gratacels, singularitzats a través de la comparativa amb uns espàrrecs: «davant dels meus ulls apareixen, tocats d'una boira blavissa, agrupats en un feix gegantí, com un matí fantàstic d'espàrrecs, els gratacels de la ciutat baixa de Manhattan. [...] És una impressió de força humana radiant i esplèndida, a la qual es barreja la impossibilitat (venint d'Europa) de fer comparacions i una sensació de bellesa freda, geomètrica, mecànica i esvelta.» (PLA 1978: 31) En passatges descriptius com el que acabem de citar és

freqüent el recurs a elements sensorials, fins i tot sinestèsics; verbigràcia: «aquella calma sonsoniosa i lívida del suburbi adormit en el silenci» (PLA 1978: 13).

Tots aquests recursos, que són la pedra de toc de l'obra de Pla, permeten d'articular una prosa diàfana, precisa i efectiva, que respon a la voluntat, segons confessava Pla el 1975, de «projectar sobre el que s'ha de fer, un cert esforç, una determinada observació, perquè sempre és diferent el que hom mira amb detenció que una simple revolada» (PLA 1975: 69). Tasca que, segons creu l'escriptor, és la pròpia del periodisme real i responsable. Per a fer-ho es val de la creació d'un col·loquial enriquit, que pugui ser patrimoni de la llengua dels lectors, per això li és necessari compartir-hi, diu Pla, «una mateixa concepció de la vida, per la idèntica significació que tenen les nostres paraules quan es tracta de les coses bàsiques...» (*apud* FUSTER 1966: 81). Cosint trossos de «prosa aprofitable» (PLA 1975: 69) en un teixit coherent i dúctil, Pla aconsegueix un relat que té la seva projecció (i adhesió) en el públic. La seva mirada l'assevera en una posició filoeuropea, que implica una recodificació, en clau entusiasta i sensorial, de l'imaginari de Nova York que havia alimentat l'Europa postbèl·lica. L'experiència que en deriva és l'experiència controlada del viatger que troba en el periple una evasiva contra la rutina, o un retorn a la pròpia existència en allò que té de més material. Aliè als membres de la comunitat que visita, Pla es confronta a un paisatge materialment positiu i confortant, més valuós pel que significa —especialment en contrast amb el «gran cementiri» que era el país en aquell moment (BADOSA 1996: 270)— que no pel que és en realitat. Com l'estàtua de la Llibertat, que és important perquè ha esdevingut un símbol, és a dir, com dirà Pla, «una clau decisiva» de la ciutat i el país, i pot provocar, pel que representa, l'emoció. Així: «En el paisatge pla i baix de l'estuari, la simbòlica figura apareix una mica grassa, poc esvelta, en bronze oxidat. És una estàtua francesa. El símbol, però, és tan fort, constitueix una clau decisiva d'aquesta ciutat i d'aquest país, que és impossible, davant d'ella, no emocionar-se.» (PLA 1978: 30)

BIBLIOGRAFIA

- BADOSA (1996): Cristina Badosa, *Josep Pla. Biografia del solitari*, Barcelona: Edicions 62.
- BASSNETT (1993): Susan Bassnett, *Comparative Literature. A Critical Introduction*, Oxford-Cambridge: Blackwell.
- BEAUVOIR (1948): Simone de Beauvoir, *L'Amérique au jour le jour*, París: Éditions Paul Morihien.
- BOU (1997): Enric Bou, «L'art del viatger: el cas de Josep Pla», *L'Aiguadolç*, 23 (primavera), ps. 13-22. En línia a: <<http://www.raco.cat/index.php/Aiguadolc/article/view/65238>> [Consulta: 10-10-2015].
- (2013): Enric Bou, *La invenció de l'espai: ciutat i viatge*, València: Universitat de València; «Assaig», 34.
- BUIN (2009): Yves Buin, *Céline*, París: Gallimard.
- CAMBA (2015): Julio Camba, *La ciudad automática* [1934], València de la Concepción: Renacimiento; «Los Viajeros», 25.
- CAMUS (1978): Albert Camus, *Journaux de voyage*, París: Gallimard.
- CAPDEVILA (1997): Carles Capdevila, *Nova York a la catalana*, Barcelona: La Campana.
- CASALS (1992-1993): Glòria Casals, «Realisme i retòrica en Josep Pla», *Llengua & Literatura*, 5, ps. 269-287.
- CASTELLET (2011): Josep M. Castellet, *Josep Pla o la raó narrativa* [1978], nova edició ampliada, Barcelona: Destino; «L'Àncora», 214.
- COHEN-SOLAL (1985): Annie Cohen-Solal, *Sartre: une vie*, París: Gallimard.
- COINDREAU (1946): Maurice-Edgard Coindreau, *Aperçus de littérature américaine*, París: Gallimard.
- DASCA (2012): Maria Dasca, «La recepció de la literatura de la *Lost Generation* en els anys 40 i 50», dins: Eberhard Geisler (ed.): *Literatura catalana del segle XX i de l'actualitat*, Frankfurt am Main: Peter Lang; «Studien und Dokumente sur Geschichte der Romanischen Literaturen», 62, ps. 19-38.
- (2015): Maria Dasca, «Josep Maria Castellet, un *passeur* cultural excepcional entre Nord-Amèrica i Catalunya», dins: Enric Gallén

- & José Francisco Ruiz Casanova (eds.), *Josep M. Castellet, editor i mediador cultural*, Lleida-Barcelona: Punctum-Edicions 62, ps. 139-157.
- DOMÈNECH (1995): Joan de Déu Domènech, *Mirant enfora. Cent anys de llibres de viatges en català*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FUSTER (1966): Joan Fuster, «Notes per a una introducció a l'estudi de Josep Pla», dins: Josep Pla, *Obra completa*, vol. I: *El quadern gris. Un dietari*, Barcelona: Editorial Destino, ps. 11-83.
- GAROLERA (1998): Narcís Garolera, *L'escriptura itinerant. Verdader, Pla i la literatura de viatges*, Lleida: Pagès editors.
- GUSTÀ (1996): Marina Gustà, «L'estirabot planià: del candor a la malícia», dins: *De Rusiñol a Monzó: Humor i literatura*, a cura de Margarida Casacuberta i Marina Gustà, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, ps. 89-105.
- HAMEL (2013): Yan Hamel, *L'Amérique selon Sartre: littérature, philosophie, politique*, Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal.
- HUVOS (1972): Kornel Huvos, *Cinq mirages américains; les États Unis dans l'œuvre de Georges Duhamel, Jules Romains, André Maurois, Jacques Maritain et Simone de Beauvoir*, Paris: Didier; «Études de littérature étrangère et comparée», 68.
- KORTE (2008): Barbara Korte, «Chrono-Types: Notes on Forms of Time in the Travelogue», dins: John Zilcosky (ed.), *Writing Travel. The Poetics and Politics of Modern Travel*, Toronto-Buffalo-Londres: Routledge, ps. 25-56.
- LE CORBUSIER (1965): Le Corbusier, *Quand les cathédrales étaient blanches. Voyage au pays des timides* [1937], Paris: Éditions Gonthier.
- LEED (1991): Eric J. Leed, *La mente del viaggiatore. Dall'Odissea al turismo globale*, Bolonya: Società Editrice il Mulino.
- LORCA (1987): Federico García Lorca, *Poeta en Nueva York*, edició de María Clementa Millán, Madrid: Cátedra.
- MAINGUENEAU (2007): Dominique Maingueneau, *Linguistique pour le texte littéraire* [2003], Paris: Armand Colin.
- MARÍAS (1956): Julián Marías, *Los Estados Unidos en escorzo*, Buenos Aires: Emecé.

- MARZO (2010): Jorge Luis Marzo, *¿Puedo hablarle con libertad, excelencia? Arte y poder desde 1950*, Múrcia: Cendeac, ps. 100-103.
- MAUROIS (1945): André Maurois, *Historia de los Estados Unidos*, traducció del francès per F. Oliver Brachfeld, Barcelona: Editorial Lara; «Norteamérica», 2-3.
- MORAND (1930): Paul Morand, *New York*, París: Flammarion.
- PAIROLÍ (1996): Miquel Pairolí, *La geografia íntima de Josep Pla*, Barcelona: Edicions La Campana.
- PALAUDARIAS MARÍ (2010): Artur Palaudarias Marí, *La plurifuncionalidad del I.E.N. en la implantación de un nuevo modelo funcional en España*, memòria de màster dirigida per Susana Tavera i Víctor Gavín, Màster d'Història Contemporània, Barcelona: Universitat de Barcelona. En línia a: <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/65026/1/TFM_Paludarias%20Mart%C3%AD_2010.pdf> [Consulta: 10-6-2015].
- PÉREZ BUENDÍA (2015): Rosa M. Pérez Buendía, *Josep Pla: viatge a l'Amèrica del Sud (1957): de les col·laboracions a la revista «Destino» al volum «En mar» (1971)*, tesi doctoral dirigida per M. Josepa Gallofré Virgili, Cerdanyola: Universitat Autònoma de Barcelona. En línia a: <<http://www.tdx.cat/handle/10803/286268>> [Consulta: 22-6-2015].
- PINÇONNAT (2001): Chrystel Pinçonat, *New York, mythe littéraire français*, Ginebra: Droz.
- PLA (1955): Josep Pla, *Week-end (d'estiu) a New York. Tercera sèrie de Cartes de lluny*, Barcelona: Selecta; «Biblioteca Selecta. Viatges i Divulgació», 180.
- (1960): Josep Pla, *Viaje a América*, Barcelona: Destino; «Àncora y Delfín», 173.
- (1975): Josep Pla, «Fragments d'una autobiografia», *Els Marges*, 5, ps. 67-85. En línia a: <www.raco.cat/index.php/Marges/article/view/97957> [Consulta: 15-6-2015].
- (1978): Josep Pla, *Les Amèriques*, dins: *Obra completa*, XXXIV, Barcelona: Edicions Destino.
- (1996): Josep Pla, *Cartes a Pere*, edició de Xavier Pla, Barcelona: Destino; «L'Àncora», 88.

- PLA & CRUZET (2003): Josep Pla i Josep M. Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de M. Josepa Gallofré Virgili, Barcelona: Destino; «L'Àncora», 172.
- PLA (1997): Xavier Pla, *Josep Pla. Ficció autobiogràfica i veritat literària*, Barcelona: Quaderns Crema, «Assaig», 19.
- POBLET (1947): Josep M. Poblet, *Tres mesos i un dia a Nova York*, París-Tolosa: Librairie des Éditions Espagnoles.
- QUINTANA (2002): Josep M. Quintana, *Nicolau Rubió i Tudurí (1891-1981). Literatura i pensament*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Curial Edicions Catalanes - Institut Menorquí d'Estudis; «Textos i Estudis de Cultura Catalana», 88.
- QUINTANA TRIAS (2003): Lluís Quintana Trias, «Un manuscrit de Josep Pla per a la tercera edició de *Cartes de lluny*», *Estudis Romànics*, 25, ps. 279-294.
- REAL (2008): Neus Real, *Aurora Bertrana, viatgera. Selecció de textos*, Girona: CCG Edicions; «Fundació Valvi», 10.
- RIBA (1979): Carles Riba, «Josep Pla» [1927], dins: *Obres completes. Assaigs crítics*, 2, Barcelona: Edicions 62, ps. 336-351.
- TASIS (1967): Rafel Tasis, *Amèrica del Nord avui*, Barcelona: Proa; «La Mirada».
- TODD (1996): Olivier Todd, *Albert Camus. Une vie*, París: Gallimard.
- VALLVERDÚ (2007): Marta Vallverdú, *Viatges literaris a la Polinèsia: Aurora Bertrana, Josep Maria de Sagarra*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; «Biblioteca Serra d'Or», 375.
- VILANOVA (2005): Antonio Vilanova, «Veinte volúmenes de José Pla», *Destino* (13 d'agost de 1955), dins: *Auge y supervivencia de una cultura prohibida. Literatura catalana de postguerra*, Barcelona: Destino; «Imago Mundi», 66, ps. 35-36.
- ZÚÑIGA (1956): Àngel Zúñiga, *Norteamèrica a la vista*, Barcelona: Barna.